

נאמר של נייר

מילון מוסרי מוסכם למילחמה והעצות של גאנדי

ליהודים * ג'ורג' גרוס, צייר ויימאר המתנוונת, אקטואלי עכשיו

בישראל * עיתונאי נורווגי אוכל קוגל כשר בלי ריגשי-אשמה

פוליטיקה

הסיגריה של האויב

„מופיע קצין צעיר, ולוסו מכון אליו את רובהו. אז מדליק האוסטרי סיגריה ולוסו חדר מפעולתו. הסיגריה יצרה זיקה סמיוה בינינו. משאך הבחנתי בעשן המתמר מן הסיגריה שלו, חשתי רצון להדליק סיגריה משלי... על סמך סיפורי-זכרונות מעין אלה (במיקרה זה, סיפורו של המנהיג הוסיאליסטי האיטלקי, אמיליו לוסו, על חוויה שעבר כחייל במלחמת-העולם הראשונה), תקדימים היסטוריים, הגות פילוסופית וקביעות במישפט הבינלאומי, מנסה המחברי לברר את הגישות שגיבשה האנושות מימי התנ"ך (שחוקי ספר דברים שלו מצוטטים בספר כמה פעמים) ויוון הקלאסית לגבי ההתנהגות הנאותה במלחמה (כלפי חיילים, שבויים, אוכלוסייה לא-לוחמת), לגבי פתיחה במלחמה וסיומה.

כמה מועילה פילוסופיה טובה ומה השפעתה בעת מלחמה ובוויכוחים על מלחמה, שהם אצל עסלוחם-ללא-הפסק סמנו — מרים ביותר? מוכריה-החמוצים אולי לא יתרשמו מטיעונו התועלתני של הנרי סידג'וויק, המצוטט בספר, שלפיו „אסור לעשות במלחמה כל מעשה-ידון שאינו מכוון לתכלית (הניצחון), או כל מעשה ידון אשר תועלתו בהשגת התכלית מועטה בהשוואה למידת הנזק שבו.“ אך לאלה העומדים (הכולל טוענים שהם מעוניינים בכך, אך לא כולם באותה מידת כנות) ובהכרעה מוסרית לגבי הצורך בפתיחתה או באי-פתיחתה, יש כאן הבהרה אינטליגנטית ומנומקת מאוד של ההצדקה והי צורך בגישה כזאת.

וולצר מראה, שטענות מקובלות, כגון „הכל כשר במלחמה (ובהכחה)“ וברבר חוסר-המשׁ מעות של השיפוטים המוסריים (לפי הפילוסוף הבריטי הובס הן אמתלות נאות, המחפות על

* מיכאל וולצר — מילחמות צודקות ולא צודקות; תירגם מאנגלית יורם ברונובסקי; עמ עובד; 423 עמודים.

אינטרסים), סותרות את עצמן או טומנות בעקי פין פאראדוקס, שהלא מי שאומר שהכול כשר, מצטדק, בעצם, על התנהגות בלתי-כשרה, והטור ענים שהשיפוט המוסרי הוא פיטפוט, משתמש, כביכול בלא דעת, במשמעותם המוסכמת של מושגים כגון צדק וזכות.

יש, אפוא, מילון מוסרי מוסכם. השאלה היא רק אופן יישומו. גם מי שמצדד, למשל, בהרג של שבוי-מלחמה חסרי-הגנה, ישמע להגנת עמדתו טיעונים תועלתניים בעלי אופי מוסרי (ותהיה מוסריות זו מעוררת פלצות ככל שתהיה): הוא יאמר, שהחייל השבוי עלול יום אחד לחזור למחנה האויב הלוחם, שהחוקת החייל והשמירה עליו גוזלת משאבים הדרושים לניצחון.

יש טעם ואף הכרח בריון מוסרי ובהכוונה מוסרית גם של אותה מציאות, שבה, כביכול, יש התפשטות מכל הערכים והאדם „נחשף בעירומו“ (וולצר, אגב, אינו מסכים לתיאור כזה של המיל-חמה). השיפוט המוסרי אין פירושו פסילה טוטאלית של שימוש באלימות, וולצר מזכיר כדוגמה לשיפוט לקוי את גאנדי, שיעץ ליהודים להתאבד ולא להילחם ברודנות הנאצית. הוא מצטט את ג'ורג' ארוול, שטען כי שיטותיו של גאנדי לא היו יעילות במישטר טוטאליטארי.

כאשר לאויב, לכובש או לרודן אין קוד מוסרי, הדומה ביסודו לקוד של המתקף (או המשועבד), אי-אלימות פירושה באמת התאבדות.

קאריקטורות

הביצה שבה | צמח היטלר

ספר אמנות משובח — אוסף הקאריקטורות (רובן ליתוגרפיות, קצתן ציורים בצינעיים) של ג'ורג' (גיאורג) גרוס — אקה הומוי יצא לפני 61 שנים בכרילין, אותה כרילין שגרוס היטיב כליכך לתאר בקאריקטורות ובציורים שלו את

* אקה הומו (הנה האדם) — ביטוי של מונטיוס פילאטוס, הנציב הרומי ביהודה, בהצביעו בפני היהודים על ישוע, העטור נארי קוצים.

ניוונה, העדר-אופיה האספסופי ושילטון אנשי ההון והצבא בה (בציורי גרוס מופיע חייל שעל קסרתו צלבי-קרוס, כבר ב-1920).

הסאטירה החנוך-לוינית שבקאריקטורות שלו — שום דמות בהן אינה „יפה“ ואינה מכיעה „טוב“, גם לא המוכים והמנוצלים — מנתצת איוה מיתוס של גרמניה מתקדמת ותרבותית, אמת שבשנות העשר והעשרים, שבהן פעל גרוס כגרמניה כצייר, שפעה ארץ זו אנשירות ואמנים ממדרגה ראשונה בכל התחומים, אך לא הם שאיינו את הכיוון הפוליטי השליט ואת ציביון הייצור והחברה באותה תקופה. חיים אלה היו טבעיים בחותם השמרנות, החמירות והמיליטאריזם של הלאומני, מורשת פרוסיה, שסביבה התאחדו נסיכויות גרמניה, ב-1871.

גרוס תירגם בדרוכו המיוחדת את הקוביות של פיקאסו ושל ז'ורז' בראק, בעוד הם מטפלים בשיטתם הצורנית המיוחדת בנושאים מסורתיים

— טבע דומם, דיוקנאות, עירום — מצא גבוס בריוק הגיאומטרי של הקוביות דמיון לעבודת המהנדס. רמיון זה עשה את הסיגנון הזה מתאים במיוחד להבעת ההתפתחות בעולם המודרני: הרס האנושי, מחיקת העצמיות, רישומו של המהנדס, החמור והמדויק, עולה על כל בלה-בלה מיסטי, כתב גרוס בשנים שבהן צייר את הקארי-קטורות שבספר.

להוציא את אקה הומו בישראל שבעיצומו של משבר כלכלי-תרבותי, והי העזה, העשויה להתגלות, בסופו של דבר, כמשלמת. הקירבה בין גרמניה הנכנית-מתפוררת, אחרי מלחמת-העולם הראשונה, גרמניה מלאת החידושים והתסיסה אך העורגת אל עבר סמכותני וכוחני, לבין ישראל של ימינו, ודאי תועזע ותעורר את סקרנותם של רבים, אלה שיבחנו באהבת-אנוש האדירה, מבעד לסאטירה הצורכת והפורנו-גראפיה הבוטה של גרוס.

זכרונות

הקוגל של גולדה

אני אוהב ספרות סקאנדינאוית — עוד מימי תרגומי האגרים של פסח גינצבורג, שהריק לעברית מן הסיפרות הנורווגית — והסקאנדינאוית בכלל — בתקופה שזו היתה מלכת סיפוריות איוופה.

גינצבורג, שהיה מעורכי הארץ, הוא האיש שתירגם את הנריק איבסן וקנטו המסון, אחרי שרכש את לשונותיהם, כשהתגלגל לארצותיהם בימי מלחמת-העולם הראשונה.

לכן פתחתי בהתרגשות לא מעטה את הספר פיטר ואני... שתורגם מנורווגית בלי תחנות ביניים — מאורע לא שכיח ביותר אצלנו. התיסכול מוחץ, כשאתה מעיין בספר כזה, אתה שואל את עצמך מה היו שיקוליה של הוצאה מיסחרית מובהקת ככתר לבזבז עליו משאבים. התנחה של אנשי כתר היא, כנראה, שרבר קל לעיכול ואקטואלי יהיה סחירי-מכיר. ונדרמה שכאן בדיוק השגיאה: רפורטאז'ה עיתונאית מתמשכת, חכונת-דעיונות, גם אם היא שזורה הגיגים של נפש טובה, שנתפחה כחוכמת-זקנים, איננה בהכרח, רבי-מכר.

ובכל זאת, מה הניע את המתרגמת להציע את תרגומו של הסופר ובמה נראה היה, שיקסוס לקורא העברי? אני מניח, שזוהו כעיקר הנושא הישראלי-הודי, המתרגם סביב פרשת נפילת-הכתר-השיניים והטיפולי-בשיניים, שהיא חוט-השני של יצירת-המופת הזאת.

מחבר הרומן-אוטוביוגרפיה היה סוציאליסט, שפעל באסטרטגיה בשנות השלושים והוא חוזר אליה באמצע שנות השיבעים. הוא פוגש בה צעירים שמאלנים, שהוא חושד בהם ששינאתם המוחלטת לציונות איננה נקיה מאנטישמיות, לו עצמו קל לעכל, בלא כל ריגשי-אשמה, את הקוגל הסופר-כשר שבמיסעדת גולדה בעיר. ייתכן שהוא רואה נכונה והוא גם מעורר מעט יותר סימפאטיה מהצעירים הלוקפניים, הזורקים והבוהלים שהוא מתאר, אך לשם תגשורת גישות יפים כאלה די היה בתירגום 1510 שורות שלו במרדו הספרות של רות שפירא במעריב. ביותר מזה באמת אין צורך.

* גורג גרוס — הנה האדם; 84 רישומים, 16 אקווארלים.

** אוד איידס — פיטר ואני; מנורווגית; רות שפירא; כתר; 182 עמודים.

רפי ניר: לשון היא פוליטיקה

שאלות לרפי ניר — בלשן, איש החוג לקומוניקציה, העוסק בחקר לשון העיתונות והמפרסומה, לרגל הופעת ספרו:

יש עברית אוסיינית לעיתונות המודרנסת והאלקטרונית?

יש. בעבר דיברו לעיתים קרובות על בלתי-היקשורת, כאילו הם משחיתים את הלשון. אבל צריך להחזיר את הדברים לממדים הנכונים, העברית של בלתי-היקשורת הפכה לרגם של לשון בינונית! והיא ממלאת בכך חסר שמורגש אצלנו מאוד: היעדר עברית תיקנית, שתהיה מופת לשימוש יום-יומי פורמלי בלשון. לעיתונות יש השפעה עצומה על ההתנהגות הלשונית של הישראל. כבר בימי אליעזר בן יהודה היא מילאה תפקיד מכריע בעיצוב העברית, וכמיוחד בעיצוב סיגנון הכתיבה.

אך משתקפת החברה שלנו בלשון העיתונות? המתח המרני והחברתי הבלתי-ירגיל השורר אצלנו משתקף

* רפאל ניר — לשון, מדינס ומסר; פוזנר ובניו, 240 עמודים.

ניר